

Kwartalnik Językoznawczy 2014/1 (17)

Agnieszka Norwa

Kreatywność językowa w listach elektronicznych (na przykładzie korespondencji studentów do pracowników uczelni)¹

Wstęp

Jednym z głównych narzędzi komunikowania się między ludźmi jest obecnie Internet, wewnątrz niego zaś najpopularniejszą formę wymiany informacji stanowi list elektroniczny (nazywany także e-mailem lub mailem²). Nie powinien zatem dziwić fakt, że korespondencja elektroniczna jest wykorzystywana również w środowisku akademickim, w kontakcie między studentami a nauczycielami oraz innymi pracownikami. Jest to zjawisko stosunkowo nowe, z pewnością dlatego też nie ma zasad regulujących tę formę kontaktu. Brak wzorca w tym zakresie sprawia, że studenci bardzo często naruszają kulturowo ustalone konwencje grzecznościowe występujące w środowisku akademickim i przekraczają określone normy, typowe dla

¹ Artykuł został przygotowany na podstawie pracy licencjackiej pt. *Grzeczność językowa w mailach studentów do pracowników uniwersytetu*, napisanej pod kierunkiem dr. Sebastiana Żurowskiego na Wydziale Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Warszawa 2013).

² *E-mail* (z ang. skrót od *electronic mail*) oznacza: '(a) pocztę elektroniczną, (b) wiadomość wysłaną pocztą elektroniczną, (c) adres użytkownika poczty elektronicznej', zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Warszawa 2004 [CD-ROM]). Warto w tym miejscu wspomnieć też, że pierwszy w historii list elektroniczny wysłano 43 lata temu (pod koniec 1971 roku), pierwszy list z Polski został wysłany ponad 23 lata temu – w sierpniu 1991 roku, zob. M. Majdak, *List elektroniczny jako wyraz przemian kulturowych w środowisku naukowym*, w: *Odmiany stylowe polszczyzny – dawniej i dziś*, red. U. Sokółska, Białystok 2011, s. 133.

kontaktu oficjalnego z osobami o wyższej randze pragmatycznej, jakimi są w tym przypadku nauczyciele akademicy³.

Korespondencja elektroniczna, stanowiąca podstawę i punkt wyjścia rozważań zawartych w niniejszym artykule, to korpus 250 listów elektronicznych, których nadawcami są studenci kilku uczelni warszawskich, zaś ich adresatami – pracownicy naukowo-dydaktyczni tychże uczelni.

W artykule chciałabym w szczególny sposób zwrócić uwagę na kreatywność językową⁴, którą zaobserwowałam w analizowanej korespondencji. Pytanie badawcze, jakie stawiam na wstępie niniejszej pracy, można sformułować następująco: w czym przejawia się wspomniana studencka kreatywność językowa? Aby odpowiedzieć na tak postawione pytanie, zgromadzony materiał badawczy przeanalizowałam w szczególności pod kątem występującego w nim słownictwa, a także użytych formuł grzecznościowych (powitalnych i pożegnalnych)⁵.

³ Zob. G. Kowalski, *Negocjacja ról społecznych w korespondencji elektronicznej studentów z nauczycielami akademickimi*, w: *Tekst (w) sieci*, red. D. Ulicka, Warszawa 2009, s. 262–263.

⁴ Przez *kreatywność* rozumiem ‘zdolność do tworzenia czegoś nowego, oryginalnego, przynoszącego nowe rozwiązania, pomysłowość’, zob. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, *op.cit.*

⁵ Rozważania w zakresie analizy formuł grzecznościowych w mailach prowadziły także m.in. Beata Jezierska (zob. B. Jezierska, *Korespondencyjne formuły grzecznościowe w e-mailach*, „Kwartalnik Językoznawczy” 2013, nr 2 (14) oraz Eliza Kowal (zob. *Rozluźnienie obyczajów czy utrata poczucia dystansu w sieci, czyli o wirtualnej (nie)grzeczności na przykładzie korespondencji student – wykładowca*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2011, nr 656). Jezierska omawia zwroty grzecznościowe otwierające i zamykające listy elektroniczne (zarówno oficjalne, jak i nieoficjalne), jako podstawę materiałową swoich badań wskazuje teksty e-maili przesyłanych w roku akademickim 2012/2013 między doktorantami Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, działającymi w samorządzie doktoranckim na różnych szczeblach oraz pochodzących od nadawców spoza grup mailowych (takich, jak pracownicy Uniwersytetu lub doktoranci z innych ośrodków akademickich). Z kolei Kowal omawia specyfikę oficjalnej korespondencji między studentami a wykładowcami Uniwersytetu Wrocławskiego, mając na uwadze w głównej mierze również formuły grzecznościowe. W tym kontekście należy podkreślić, że przedmiotem niniejszych rozważań będzie kreatywność językowa zaobserwowana w autentycznych mailach, nie zaś tylko formuły grzecznościowe w nich występujące. W tym miejscu chcę też zaznaczyć, że zwroty grzecznościowe występujące w przytaczanym tutaj materiale badawczym stanowią

List elektroniczny

Zanim przejdę do analizy zgromadzonej korespondencji elektronicznej pod kątem zaobserwowanej kreatywności językowej, przyjrzę się bliżej listowi elektronicznemu jako gatunkowi tekstu oraz dokonam przeglądu wybranej literatury (przede wszystkim słowników), zwracając uwagę na notowane w nich przyjęte nazwy listu elektronicznego.

Rada Języka Polskiego⁶ w uchwale ortograficznej nr 7, przyjętej 21 maja 2002 roku, podaje: „Poprawna forma nazwy listu elektronicznego to *e-mail*, potocznie *mejł*”⁷. Takie same formy znajdują się też w *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny* pod red. Andrzeja Markowskiego⁸ oraz w *Poradniku językowym: Poprawnie po polsku* pod red. Jerzego Bralczyka⁹. Natomiast w większości innych dostępnych słowników, np. w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod red. Stanisława Dubisza¹⁰, w *Wielkim słowniku ortograficzno-fleksyjnym* pod red. Jerzego Podrackiego¹¹ oraz w wydawnictwach branżowych¹² na określenie poczty elektronicznej i wiadomości wysyłanej za jej

przedmiot szczegółowej analizy w innym artykule mojego autorstwa, zob. *Formuły grzecznościowe w korespondencji elektronicznej studentów do pracowników uniwersytetu*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” [w druku].

⁶ Rada Języka Polskiego została powołana w 1996 roku przez Prezydium Polskiej Akademii Nauk. W 1999 roku działalność Rady została uregulowana przepisami Ustawy o języku polskim. Według nadanego jej regulaminu oraz według Ustawy o języku polskim wydaje ona opinie we wszelkich sprawach dotyczących używania języka polskiego w komunikacji publicznej. Zob. http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=212&catid=36&Itemid=48 [dostęp: 30.04.2014]; zob. też A. Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2009, s. 82.

⁷ http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=79:zapis-nazwy-listu-elektronicznego&catid=43:uchway-ortograficzne&Itemid=59 [dostęp: 30.04.2014].

⁸ Zob. *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 2011.

⁹ Zob. *Poradnik językowy: Poprawnie po polsku*, red. J. Bralczyk, Warszawa 2007, s. 330.

¹⁰ Zob. *Uniwersalny słownik*, op.cit.

¹¹ Zob. *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, red. J. Podracki, Warszawa 2004, s. 258, 560.

¹² Zob. S.M.H. Collin, C. Głowiński, *Słownik komputerów i Internetu*, Warszawa 2000, s. 125, 215; M. Czajkowski, *Wielka encyklopedia Internetu i nowych technologii*, Kraków 2002, s. 177, 357, 471.

pomocą występują dwie formy: *e-mail* oraz *mail*, które znaleźć można także w słownikach internetowych, np. w *Słowniku języka polskiego PWN*¹³ oraz w *Wielkim słowniku ortograficznym PWN*¹⁴.

Mając na uwadze powyższe ustalenia, na użytek niniejszej pracy, głównie ze względu na dużą częstość występowania, przyjęłam jako punkt odniesienia formę *mail*, której używam zamiennie z formą *list elektroniczny*.

Mimo że list elektroniczny jest współcześnie bardzo rozpowszechnioną formą korespondencji, to nie ma on w języku polskim dostatecznie wykształconych cech gatunkowych i od początku traktowany był jako sposób komunikowania się przypominający z jednej strony list, z drugiej zaś bezpośrednią (także telefoniczną) rozmowę. Początek maila odwzorowuje na ogół rozmowę, a zakończenie – list tradycyjny. Na tę właściwość listów elektronicznych zwracają uwagę zarówno użytkownicy, popularyzatorzy, jak i badacze Internetu¹⁵. Po formule rozpoczynającej można najczęściej rozpoznać wiek osoby piszącej. Ludzie w średnim wieku i starsi częściej używają form typowych dla listów tradycyjnych, zaś ludziom młodym bliższe są zwroty charakterystyczne dla rozmów bezpośrednich (i to rozmów z rówieśnikami)¹⁶. W literaturze przedmiotu można spotkać metaforyczne określenie listu elektronicznego jako hybrydy dwóch wspomnianych kanałów informacji (listu tradycyjnego i rozmowy)¹⁷.

List – jako forma języka pisanego – jest tekstem trwałym, zawiera pewne powtarzające się elementy, takie jak część inicjalna, część właściwa oraz część finalna¹⁸. W strukturze tego typu tekstu stałymi kompozycyjnymi są elementy skrajne, czyli formuły inicjalne

¹³ Zob. <http://sjp.pwn.pl/szukaj/e-mail.html> [dostęp: 30.04.2014].

¹⁴ Zob. <http://so.pwn.pl/szukaj/e-mail.html> [dostęp: 30.04.2014].

¹⁵ Zob. A. Sikora, *E-mail – między listem a rozmową*, w: *Tekst (w) sieci*, red. D. Ulicka, Warszawa 2009, s. 245; zob. też B. Batko-Tokarz, *Inicjalne i finalne formuły grzecznościowe we współczesnych listach – czyste błędy czy nowa praktyka interpunkcyjno-ortograficzna?*, „Język Polski” 2014, nr 1, s. 76.

¹⁶ Zob. M. Marcjanik, *Przez grzeczność na skróty. O nonszalancji zachowań młodego pokolenia*, w: *Retoryka codzienności. Zwyczaje językowe współczesnych Polaków*, red. M. Marcjanik, Warszawa 2006, s. 234.

¹⁷ Zob. M. Dąbrowska, *Język e-maila jako hybryda mowy i pisma*, w: *Język trzeciego tysiąclecia*, red. G. Szpila, Kraków 2000, s. 96–97.

¹⁸ Zob. E. Książek, *Tekst epistolarny w świetle etykiety językowej*, Kraków 2008, s. 10.

i finalne, o tyle istotne, iż wyznaczają miejsca, w których następuje nawiązanie i przerwanie kontaktu z adresatem. Należy też podkreślić, że list, który jest swego rodzaju sposobem i narzędziem komunikowania się między ludźmi, opiera się na pewnych (najczęściej niepisanych) zasadach i regułach, podyktowanych przez ogólnie rozumianą etykietę (w tym etykietę językową)¹⁹, o czym jeszcze wspomnę w dalszej części artykułu.

Na przykładzie listu elektronicznego można też zauważyć jak dalece gatunek pierwotny może się zmienić, gdy zaczyna funkcjonować w formie elektronicznej²⁰. Aby wydobyć tę różnicę, w tym miejscu skupię się na dokładniejszej charakterystyce maila.

Za Janem Grzenią list elektroniczny można określić jako gatunek monologowy, gdyż zwykle jest on komunikatem jednej osoby. Odbiorca często nie musi na niego odpowiadać, szczególnie w przypadku listów urzędowych. Mail jednak łatwo może stać się częścią dialogu, np. w grupach dyskusyjnych²¹. Ponadto, mail jest gatunkiem asynchronicznym, gdyż nie wymaga równoczesnej obecności nadawcy i odbiorcy w Internecie w celu skutecznego skomunikowania się obu stron (w przeciwieństwie do gatunku synchronicznego, np. czatu, który angażuje nadawcę i odbiorcę jednocześnie)²².

Listy elektroniczne, biorąc pod uwagę ich funkcję i obieg, można podzielić na:

1. prywatne (w wymianie uczestniczą dwie osoby),
2. półprywatne i niepubliczne (w wymianie uczestniczą więcej niż dwie osoby, ale status komunikacyjny uczestników jest równy, a treść dotyczy zazwyczaj życia codziennego),
3. publiczne (w wymianie uczestniczy więcej osób)²³.

Należy zauważyć, że w Internecie przeciętny stopień oficjalności jest znacznie niższy niż w komunikacji bezpośredniej. Ma to też odniesienie do listów elektronicznych, gdzie stosunek nadawcy i odbiorcy jest wyraźnie mniej oficjalny niż w listach tradycyjnych, co więcej, w korespondencji elektronicznej mamy wręcz do czynienia z dążeniem do

¹⁹ Zob. M. Dąbrowska, *op.cit.*, s. 95.

²⁰ Zob. J. Grzenia, *Komunikacja językowa w Internecie*, Warszawa 2008, s. 158.

²¹ Zob. *ibidem*, s. 159.

²² Zob. D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa 2010, s. 92.

²³ Zob. J. Grzenia, *op.cit.*, s. 159.

unikania oficjalności – ma to oczywiście odzwierciedlenie w języku, w którym dominują formy potoczne.

Język poczty elektronicznej charakteryzuje się specyficzną, luźną konstrukcją składniową, zanika tutaj opozycja mówienie – pisanie. Informacje przekazywane przez Internet są często, tak jak w języku potocznym, dodawane na zasadzie potoków składniowych. Ponadto, pisownia internetowa z punktu widzenia polskiej normy ortograficznej pozostawia często bardzo wiele do życzenia. Występujące tu błędy tłumaczy się pośpiechem, spontanicznością i emocjonalnym nacechowaniem komunikatów, w których pojawiają się często znaki pomocnicze Internetu (np. emotikony), pomijane są polskie znaki diakrytyczne, obserwuje się też niedopuszczalne w innych tekstach pisanych eksperymenty językowe (np. skracanie wyrazów). Teksty internetowe nierzadko charakteryzują się także nadmierną emocjonalnością, poza tym zauważyć można dowolność w rozpoczynaniu wiadomości małą lub wielką literą, a nawet pisanie całych listów bez użycia wielkich liter. Ponadto, pod wpływem tradycji anglosaskiej po formie powitalnej częściej niż wykrzyknika używa się przecinka²⁴. Za Kazimierzem Ożogiem można przyjąć stwierdzenie, że:

młodzież chętnie przenosi wzorce z komunikacji internetowej do innych typów tekstów pisanych. Powoduje to erozję tradycyjnych gatunków pisanych, zanik sprawności ortograficznych, ubóstwo składni, dążenie do dodawania informacji bez większej troski o powiązania formalne i logiczne między poszczególnymi członami²⁵.

Nawiązując do wspomnianej wcześniej obserwacji, że listy (także elektroniczne) podlegają zasadom etykiety językowej²⁶, chciałabym

²⁴ Zob. M. Majdak, *op.cit.*, s. 133–143.

²⁵ K. Ożóg, *Zmiany we współczesnym języku polskim i ich kulturowe uwarunkowania*, w: *Język a kultura. Tom Jubileuszowy*, t. 20, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2008, s. 72.

²⁶ Warto zasygnalizować, że w wyniku potrzeby uregulowania zasad komunikacji internetowej powstała *netykieta*, czyli tzw. etykieta sieciowa, określająca zbiór zasad właściwego zachowania się podczas korzystania z Internetu. Netykieta nie jest skodyfikowanym, ale raczej spontanicznym zestawem zasad, które mają służyć temu, aby komunikacja internetowa przebiegała sprawnie i przyjemnie. Nie jest ona czymś odrębnym od ogólnych zasad *savoir-vivre*'u, zob. A. Naruszewicz-Duchlińska, *Internetowe grupy dyskusyjne. Analiza językowa i charakterystyka gatunku*, Olsztyn 2011, s. 276; zob. też A. Naruszewicz-Duchlińska,

w tym miejscu zwrócić uwagę na pewne problemy grzecznościowe występujące w korespondencji mailowej, o których pisze Małgorzata Marcjanik²⁷.

Badaczka etykiety językowej zaznacza, że nie do wszystkich osób, których adresy mailowe mamy (bo są one ogólnie dostępne), wypada wysyłać tego typu listy – trzeba to zawsze rozważyć. Poza tym, należy zwracać też uwagę na stronę graficzną wiadomości, gdyż to, że mail jest szybką formą korespondencji, nie oznacza, że ma być szybko pisany, bowiem pośpiech sprzyja popełnianiu błędów literowych, interpunkcyjnych, a nawet ortograficznych oraz pomijaniu znaków diakrytycznych. Może to zostać odczytane jako brak szacunku dla odbiorcy wiadomości²⁸.

Kolejną sprawą, na jaką zwraca uwagę Marcjanik, jest temat maila, który powinien być przemyślany, aktualny i czytelny, a najlepiej nawiązujący do sprawy, o której będziemy pisać²⁹. Nie mniej ważną sprawą jest nagłówek wiadomości. Formuła zwracania się do adresata powinna być adekwatna do jego statusu, rangi pragmatycznej, wieku i relacji, w jakiej z nim pozostajemy. Jest to bardzo ważny element korespondencji, szczególnie w przypadku korespondencji oficjalnej, czyli np. studentów do wykładowców, a zatem do osób o wyższej randze pragmatycznej. Najbardziej neutralną i elegancką formą zwrócenia się do adresata o takiej właśnie randze jest forma pochodząca z korespondencji tradycyjnej, np. *Szanowna Pani, Szanowny Panie* (zaś do grupy osób – *Szanowni Państwo*). W ten sposób można zwrócić się też do osoby, do której piszemy po raz pierwszy. W środowisku akademickim stosowne jest także dodanie do takiej formy stopnia naukowego lub tytułu adresata (np. profesor, doktor, dziekan). Osoby tej samej rangi, zwłaszcza jeśli są w relacji na ty, mogą kwestię nagłówka potraktować bardziej swobodnie i dostosowywać ją do stopnia bliskości ich relacji. Niestosowne jest łączenie form nagłówka

O internetowych dobrych obyczajach językowych, tzw. netykiecie, na przykładzie grup dyskusyjnych (Usenetu), w: Norma a komunikacja, red. M. Steciąg, M. Bugajski, Wrocław 2009, s. 219–226; zob. też <http://www.netykieta.dlawas.net/> [dostęp: 30.04.2014].

²⁷ Zob. M. Marcjanik, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa 2007, s. 71–76.

²⁸ *Ibidem*, s. 71.

²⁹ *Ibidem*.

typowego dla relacji na ty z formami typowymi dla relacji na pan/pani, z czym mamy dziś do czynienia dość często³⁰.

Pamiętać również należy, że formę równie ważną jak nagłówek stanowi zakończenie maila, które przejmowane jest najczęściej z korespondencji tradycyjnej. Istotnym zabiegiem wydaje się także ujednolicenie nagłówka z formułą kończącą wiadomość. Jeśli list rozpoczyna się nagłówkiem wyrażającym dystans, np. *Szanowna Pani Profesor*, to stosowną formą zakończenia będzie np. *Z wyrazami szacunku*. Formuła grzecznościowa *Z poważaniem*, pochodząca z pism urzędowych, wydawać się może niekiedy zbyt formalna i oschła, należy zatem rozważyć, czy odpowiada ona relacjom, które łączą nas z określonym adresatem. W korespondencji cechującej się pewnym stopniem oficjalności nie powinno się raczej stosować formuły *Pozdrawiam*, jednak bardzo często pojawia się ona w korespondencji studenckiej. Poza tym, list elektroniczny, podobnie jak list tradycyjny, powinien kończyć się podpisem (dostosowanym do relacji między korespondentami), nawet wtedy, gdy adres nadawcy widnieje w treści wiadomości³¹.

Z zagadnieniem grzeczności językowej wiążą się też zasady udzielenia odpowiedzi na mail. Zwyczajowo przyjęło się, że na tego typu wiadomość należy odpowiedzieć najpóźniej następnego dnia. Zwlekanie z odpowiedzią, zarówno w relacjach prywatnych, jak i służbowych (poza sytuacjami wymagającymi dłuższego czasu na realizację sprawy, o którą chodzi), może spowodować, że będziemy postrzegani jako osoby niekulturalne³².

Problemem grzecznościowym występującym w korespondencji mailowej jest też nadużywanie emotikonów, które nadmiernie stosują przede wszystkim młodzi internauci. Należy pamiętać, że warunkiem użycia emotikonu powinna być pewność, że będzie on czytelny dla odbiorcy.

³⁰ *Ibidem*, s. 72–73.

³¹ *Ibidem*, s. 75.

³² *Ibidem*.

Opis i analiza materiału badawczego

Będący podstawą tego artykułu materiał badawczy pochodzi z lat 2008–2013 i obejmuje 250 listów elektronicznych, których nadawcami są studenci trzech uczelni warszawskich: Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania. Adresatami maili są pracownicy naukowo-dydaktyczni wymienionych uczelni: dwoje profesorów, w tym ksiądz pełniący funkcję prorektora, a później prorektora oraz dwoje doktorów. Z kolei nadawcy analizowanych wiadomości to studenci studiów licencjackich i magisterskich takich kierunków, jak: filozofia, ochrona środowiska, filologia polska i psychologia. Ponadto, pojawiły się również pojedyncze wiadomości studentów innych kierunków niż wymienione (są to wiadomości kierowane do prorektora). Analizowane tu maile zostały przez adresatów wybrane losowo.

Jak już wspomniałam, na potrzeby niniejszego artykułu materiał badawczy został przeanalizowany przede wszystkim ze względu na występujące w nim słownictwo oraz zastosowane przez nadawców formuły grzecznościowe (powitalne i pożegnalne). Biorąc pod uwagę występujące w analizowanej korespondencji zwroty grzecznościowe rozpoczynające i kończące listy, wstępnie można założyć, że z racji różnorodności funkcji i stanowisk adresatów będą one zróżnicowane. Przeprowadzona analiza potwierdziła to założenie, ponieważ wyodrębniłam 36 rodzajów formuł powitalnych oraz 25 typów zwrotów pożegnalnych³³.

Wśród sformułowań rozpoczynających listy najczęściej występujące to: *Witam / Witam serdecznie* i ich pochodne (85 razy); *Szanowna Pani / Panie / Księżo* + stopień / tytuł naukowy (69 razy); *Dzień dobry / Dobry wieczór* (59 razy) i brak formuły powitalnej (14 razy). Uwagę zwracają także formuły skracające dystans, tzn. pomijające stopień / tytuł naukowy lub formę pani / pan, oraz zawierające imię adresata (także w formie zdrobniałej)³⁴.

³³ Wszystkie formuły wraz z liczbą ich wystąpień zawarte zostały w aneksie do artykułu, w tym miejscu omówię te o największej frekwencji.

³⁴ Przykłady form skracających dystans: *Szanowny Profesorze, Szanowny Dziekanie, Szanowna Pani Katarzyno* (do doktora), *Pani Anno* (do profesora), *Dzień dobry Pani Kasiu, Witam Pani Profesor, Witam, Witam serdecznie*.

Natomiast jeśli chodzi o formuły finalne, to w zgromadzonej korespondencji najczęściej wystąpiły następujące zwroty: *Pozdrawiam / Pozdrawiam serdecznie* i ich pochodne (81 razy); *Z poważaniem* (74 razy); *Z wyrazami szacunku / Łącząc wyrazy szacunku* itp. (42 razy); *Dziękuję* i podobne zawierające to słowo (27 razy); brak zakończenia (21 razy). Formuły typu *Pozdrawiam/ Pozdrawiam serdecznie* także wskazują na skracanie dystansu między partnerami komunikacji pozostającymi w relacji oficjalnej podrzędno-nadrzędnej (czyli takiej, jaką jest typowa relacja student – wykładowca).

W przeanalizowanych 250 mailach studenckich odnotowałam łącznie 85 użyć pełnych formuł powitalnych i finalnych, czyli zwrotów *Szanowna Pani Profesor / Doktor, Szanowny Panie Rektorze / Dziekanie / Prodziekanie / Profesorze / Doktorze, Szanowny Księżu / Dziekanie / Prodziekanie* w zestawieniu ze zwrotem finalnym *Z poważaniem / Z wyrazami szacunku*. Wiadomości niestosownych, zamkniętych skracając oficjalny dystans ramą *Witam – Pozdrawiam* odnotowałam 35. Wśród pozostałych wiadomości występują zarówno te zawierające połączenie oficjalnych początków z nieformalnym zakończeniem, jak i nieoficjalne początki z wzorcowym zakończeniem, a również takie, w których zrezygnowano z obydwu tych form³⁵.

Jeśli zaś chodzi o stosowane przez studentów słownictwo, to uwagę zwracają bardzo wyraziste zwroty potoczne, skracające dystans i niestosowne w korespondencji oficjalnej skierowanej do osoby o wyższym statusie. Poniżej, dla zobrazowania podjętych rozważań, przytoczę kilka przykładów maili zaczerpniętych ze zgromadzonego materiału badawczego³⁶:

1. *Pani Anno! Mam inny pomysl, zeby nie czekac az do następnego piatku, zeby się spotkać z Dziekanem, ja napisze do niego podanie z Pani zgoda. Mysle, ze tak będzie szybciej.*
Pozdrawiam. [imię]

³⁵ W tym miejscu nie dokonuję szczegółowej normatywnej analizy i oceny występujących w omawianym materiale badawczym formuł grzecznościowych, gdyż jest to tematem mojego odrębnego artykułu, o którym wspominam w przypisie 5. niniejszego artykułu.

³⁶ Więcej przykładów podaję w aneksie. We wszystkich mailach została zachowana pisownia oryginalna.

2. *Witam Pani Profesor,
umówiliśmy się na maila przypominającego więc pytam :) czy przeczytała
Pani mój wstęp i przejrzała analizę?
pozdrawiam serdecznie
[zdrobnienie imienia i nazwisko]*
3. *Szanowny Profesorze
Zwracam się do Profesora z prośbą o rejestrację na zajęcia, ponieważ nie
udało mi się zarejestrować w terminie wyznaczonym przez uczelnię na
przedmioty, które mnie interesują ze względu na moją specjalizację. Nie
zmieściłam się również w limicie miejsc na seminarium magisterskie.
Proszę o zarejestrowanie, jeżeli jest taka możliwość na:
-Seminarium z technologii stosowanych w ochronie środowiska -Prawo
ochrony środowiska w orzecznictwie sądów administracyjnych -Prawo wod-
ne -Niskoemisyjne technologie w transporcie -Standardy ochrony środowi-
ska w działalności gospodarczej -Ekologie osobników
Z poważaniem
[imię i nazwisko]*

Poza wyraźnie łamiącą zasady zachowania dystansu, niestosowną powitalną formułą grzecznościową w mailu 1. (należy podkreślić, że jest to mail skierowany do pani profesor), w dwóch pierwszych zacytowanych wiadomościach uwagę zwraca też brak polskich znaków diakrytycznych, co może być związane z pośpiechem w pisaniu i nieprzykładaniem stosownej wagi do formułowanego komunikatu, a tym samym – do rangi jego adresata. Zauważyć można pewną familiarność, wyrażającą się w podpisaniu wiadomości tylko imieniem (w zebranych materiale występują też maile podpisane zdrobnieniem imienia), co jest przejawem wyraźnej tendencji do skracania dystansu. Ponadto, w formule powitalnej w przykładzie 3. oraz na początku tej wiadomości widoczne jest pominięcie formy *Panie* (ewentualnie w tym przypadku *Księżu*), co także stanowi przejaw wyżej wspomnianej tendencji.

Poza tym, studenci za pomocą słów i znaków pomocniczych (emotikonów) użytych w mailach wyrażają swoje stany emocjonalne, takie jak radość, smutek, roztargnienie, zakłopotanie, np.:

4. *Pani Profesor jest cudowna ☺ Dziękuję, za informację, bo ostatnio jestem taki zalatany, że ledwo pamiętałem, żeby zadzwonić do dziekanatu, ale zadzwoniłem. Wiem, będę na pewno. Właśnie przyniosłem sobie spodnie od*

kolegi, bo od swojego garnituru gdzieś zgubiłem. Więc będę, może nie piękny, ale obecny.

Pozdrawiam

[imię i nazwisko]

5. *Witam,*
mam jeszcze do Pani ogromną prośbę. Ponieważ jestem osobą kiepsko zorganizowaną, nie zapisuję sobie, kiedy i z jakiego przedmiotu wykorzystuję nieobecności. Czy mogłaby mi Pani napisać, czy mam jeszcze jakieś możliwe? Jestem w grupie A, czyli piątek, 13:15. Bardzo zależałoby mi na tej informacji przed piątkiem, żebym mogła ewentualnie poprzestawiać inne zajęcia. Bardzo dziękuję i przepraszam za kłopot
Pozdrawiam
wysoco roztrzępana [imię i nazwisko] :)
6. *Szanowna pani doktor,*
wysyłam poprawiony raport. Bardzo proszę o informację zwrotną. Gdyby się okazało (mam nadzieję, że nie ;)) że coś jest jeszcze nie tak, to też bardzo proszę o wiadomość.
Z góry bardzo dziękuję i pozdrawiam!
Z poważaniem
[nazwisko i imię]

Powyższe maile pokazują, że gatunek tekstu, jakim jest list elektroniczny, ma konstrukcję bardzo zbliżoną do języka potocznego (*Pani Profesor jest cudowna, ostatnio jestem taki zalatany, jestem osobą kiepsko zorganizowaną, roztrzępaną*), a ponadto obserwujemy tutaj również zanik opozycji pisanie – mówienie (swoisty paradoks polegający na tym, że tekst pisany przejmuje cechy typowe dla języka mówionego).

W analizowanym materiale badawczym można dostrzec ogólną tendencję przejawiającą się w tym, że wraz ze zmianami, które występują we współczesnym języku polskim, niezależnie od wieku użytkowników widoczny jest również proces przewartościowywania polskiej grzeczności językowej. Jak zauważa Ożóg,

na język polski największy wpływ obecnie wywierają środki masowego przekazu, które po zniesieniu cenzury w 1990 roku mają niczym nieskrępowane

możliwości rozwoju. Powoduje to olbrzymie konsekwencje dla polszczyzny, gdyż upowszechnia się w społeczeństwie medialny język polski³⁷.

To właśnie język mediów jest dla przeciętnego Polaka punktem odniesienia i wzorem niosącym rozstrzygnięcia normatywne. Za pomocą różnych nośników, takich jak telewizja, radio, prasa oraz Internet, dociera on wszędzie i to głównie z mediów młodzi ludzie uczą się obecnie polszczyzny, a zazwyczaj nie są to dobre wzorce, gdyż media traktują język jako towar, który powinien być atrakcyjny i dobrze się sprzedawać. Ponadto, jak pisze Ożóg, „media elektroniczne wywołały jeszcze inne zjawisko groźne dla języka współczesnych Polaków, jest nim, paradoksalnie, powiększający się prymitywizm języka, zwłaszcza, jeśli chodzi o sprawność oficjalnego mówienia i tworzenia komunikatów pisanych”³⁸. Ludzie odchodzą od czytania książek, zwłaszcza dzieł literackich, zastępując je różnymi komunikatami, znakami i programami audiowizualnymi, przez co ich język staje się uboższy leksykalnie, nieskomplikowany pod względem składniowym, pełen wyrażen emocjonalnych i hiperbolizacji.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na inną silną tendencją kulturową zmieniającą współczesny język polski, jaką jest amerykanizacja kultury polskiej i języka polskiego. Obejmuje ona różne poziomy języka i zachowań językowych współczesnych Polaków, przy czym chciałam w tym miejscu wspomnieć zwłaszcza o modzie na tzw. luz w kontaktach językowych, o dążeniu do maksymalnego uproszczenia komunikatów czy też o licznych zapożyczeniach językowych³⁹.

Kolejnym znakiem współczesnych czasów jest rewolucja informatyczna, która również ma znaczący wpływ na język. Wraz z nowymi technologiami w języku polskim rozwija się bardzo ekspansywny socjolekt informatyczny, który jest stylem bardzo specjalistycznym, zawierającym wiele zapożyczeń z języka angielskiego oraz terminy i słownictwo potoczne. Uderzająca jest też występująca w nim

³⁷ K. Ożóg, *op.cit.*, s. 67.

³⁸ *Ibidem*, s. 69.

³⁹ Zob. *ibidem*, s. 69–71; zob. też A. Grybosiowa, *Destrukcja tradycyjnego polskiego modelu grzeczności. Nowe formuły globalne*, w: *Przemiany języka na tle przemian współczesnej kultury*, red. K. Ożóg, E. Oronowicz-Kida, Rzeszów 2006, s. 32–33.

tendencja do skrótowości⁴⁰. Przejawy tych zjawisk, w tym wspomniany luz w kontaktach językowych, a także typowa dla języka Internetu potoczność stylu, znajdują też odzwierciedlenie w analizowanych mailach studentów, widać to m.in. w skracaniu dystansu (por. przytoczone formuły powitalne i finalne) oraz w potocznym, spontanicznym, nacechowanym emocjonalnie słownictwie występującym w przykładowych listach elektronicznych. Niejednokrotnie maile te przypominają korespondencję koleżeńską.

Wnioski

Podsumowując powyższe rozważania, warto podkreślić fakt, że choć list elektroniczny jest najpopularniejszą formą wymiany informacji w Internecie, to w języku polskim nie ma dostatecznie wykształconych cech gatunkowych (nie ma wypracowanego wzorca) i od samego początku był (i jest) traktowany jako sposób komunikacji przypominający z jednej strony list, z drugiej zaś rozmowę⁴¹.

Prawdopodobnie to właśnie brak wykształconego wzorca gatunku sprawia, że w analizowanym materiale badawczym można odnaleźć przejawy językowej kreatywności, co w szczególności przejawia się w:

1. dużej różnorodności formuł powitalnych (36) i finalnych (25) – często niedostosowanych do statusu i rangi odbiorcy wiadomości (tylko 1/3 użytych form jest prawidłowa);

2. skracaniu dystansu między nadawcą a odbiorcą (przejawiającym się m.in. w zastosowanych formułach grzecznościowych, np. użycie imienia wykładowcy (lub jego formy zdrobniałej) w formule powitalnej, czy też same zwroty: *witam*, *pozdrawiam* wskazujące raczej na równorzędną niż podrzędną pozycję nadawcy wiadomości); jak zauważają badacze, jest to współcześnie występująca w języku polskim tendencja określana mianem demokratyzacji (uniformizacji) oraz amerykanizacji kultury i języka polskiego⁴²;

⁴⁰ Zob. K. Ożóg, *op.cit.*, s. 71.

⁴¹ Tezę o słabym stopniu stabilizacji polskiego wzorca listu elektronicznego potwierdzają też przytaczane badania Jezierskiej, zob. B. Jezierska, *op.cit.*, s. 11.

⁴² Zob. K. Ożóg, *op.cit.*, s. 69–71; zob. też A. Grybosiova, *op.cit.*, s. 32–33.

3. potocznym, spontanicznym i nacechowanym emocjonalnie słownictwie.

Jak zatem można zauważyć, omawiana tutaj mailowa kreatywność językowa wymyka się pewnym ramom przyjętej powszechnie etykiety językowej, w których także trudno umieścić sam gatunek tekstu, jakim jest list elektroniczny. Wydaje się zatem, że można pokusić się o stwierdzenie, że list elektroniczny jest jednym z bardziej kreatywnych i rozwijających się nieustannie gatunków tekstu i duże wątpliwości budzi to, czy kiedykolwiek uda się badaczom wypracować jego wzorzec.

Aneks (przykłady)

1. Formuły powitalne

Witam – 63
 Witam serdecznie – 12
 Witam Panią Profesor – 1
 Witam Pani Profesor – 5
 Witam Panią Magister (do doktora) – 1
 Witam Panią serdecznie – 2
 Witam Księdza Dziekana – 1
 Pani + imię (w wołaczu) (do profesora) – 1
 Dzień dobry Pani Profesor – 4
 Dzień dobry Pani Doktor – 1
 Dzień dobry – 39
 Dobry wieczór – 12
 Dobry wieczór Pani Profesor – 1
 Dobry wieczór Pani + zdrobnienie imienia (w wołaczu) (do doktora) – 1
 Pani Profesor – 3
 Pani Doktor – 2
 Szanowna Pani Profesor – 8
 Szanowna Pani Doktor – 4
 Szanowna Pani Magister (do doktora) – 1
 Szanowna Pani + imię (w wołaczu) – 2
 Szanowna Pani – 3
 Szanowny Panie Doktorze – 7
 Szanowny Panie Profesorze (do doktora) – 1
 Szanowny Panie Profesorze (do księdza) – 2
 Szanowny Panie Prodziekanie (do księdza) – 2
 Szanowny Panie Dziekanie (do księdza) – 6
 Szanowny Księżę Rektorze – 6
 Szanowny Księżę Prorektorze – 5
 Szanowny Księżę Profesorze – 10
 Szanowny Księżę Dziekanie – 17
 Księżę Dziekanie – 2
 Szanowny Profesorze – 1

Szanowny Dziekanie – 1
 Proszę Księdza – 2
 Szczęść Boże – 7
 brak powitania – 14

2. Formuły finalne

Z poważaniem – 74
 Z wyrazami szacunku (Łącząc wyrazy szacunku) – 39
 Z ukłonami – 1
 Z uszanowaniem – 1
 Z należnym szacunkiem – 1
 Z poważaniem i pozdrowieniami – 1
 Z poważaniem (troszkę smutna) – 1
 Pozdrawiam – 53
 Pozdrawiam serdecznie – 20
 Pozdrawiam bardzo serdecznie – 1
 Serdecznie pozdrawiam – 3
 Z pozdrowieniami – 3
 Z serdecznymi pozdrowieniami – 1
 Z serdecznościami – 1
 Pozdrawiam życząc dobrego weekendu/wesołych świąt – 3
 Pozdrawiam (wysoce roztrzępana) – 1
 Dziękuję i pozdrawiam – 12
 Dziękuję – 3
 Z góry bardzo dziękuję za odpowiedź – 10
 Z góry dziękuję za pozytywne rozpatrzenie mojej prośby – 1
 Dziękuję i do zobaczenia na zajęciach – 1
 Bardzo przepraszam za całą sprawę – 1
 Proszę o informacje – 1
 Z modlitwą – 1
 brak zakończenia – 21

3. Kreatywne słownictwo

- a) *Szanowna Pani Profesor,*
Święta wielkanocne już niedługo (hura), przyjeżdżam 29 marca,
czy Pani Profesor będzie na uczelni 30 marca? Czy mogłabym
przyjść do Pani Profesor na konsultacje?
Z wyrazami szacunku
[imię i nazwisko w stopce]
- b) *Szanowny Księżu Dziekanie,*
w związku ze zmianą planu na macierzystym kierunku, proszę
o przeniesienie przedmiotu:
Wprowadzenie do filozofii kultury I i II na przyszły roku. Jest
to o tyle konieczne, że Ksiądz Prof. [nazwisko] jako conditio
sine qua non dopuszczenia do egzaminu ustalił obecności na
wykładach, na których być jednak nie mogę.
Dziękuję,
z modlitwą!
[podpis w stopce]
- c) *Witam Pani Profesor!*
Czy przeczytała już Pani moja pracę? Jeśli tak, to czy znalaz-
ła Pani jeszcze coś do poprawy? Proszę dać znać :)
Pozdrawiam serdecznie
[imię i nazwisko]
- d) *Przepraszam ale z tego co mi wiadomo każdy wysyłał podob-*
nie [chodzi o uwagę wykładowcy, że nie przyjmuje prac sko-
piowanych z Internetu]. Poza tym.. Jestem od dwóch miesięcy
średnio co tydzień ląduję w szpitalu i nie mam czasu na pisa-
nie prac. Nawet na egzaminy nie jeździłam bo nie miałam jak.
Z tymże niektórzy wykładowcy są bardzo pomocni i poszli mi
na rękę...
Pozdrawiam
[imię i nazwisko]

- e) *Pani Profesor*
przepraszam, ale nie prześlę Pani mojego konspektu pracy, bo doszłam do wniosku, że jest beznadziejny, przypomina raczej spis treści niż konspekt.
Przepracuję go i dostarczę razem z kolejnym rozdziałem.
Mam jeszcze jedno pytanie: osoby badane nie muszą podpisywać się na
kwestionariuszach imieniem i nazwiskiem, prawda?
pozdrawiam, [imię i nazwisko]
- f) *Dobry Wieczór Pani Kasiu,*
Piszę do Pani w sprawie niedzielnych zajęć.
Mianowicie napisała Pani, że będzie można na nich uzyskać wpis. Czy byłaby taka możliwość żeby ktoś inny podał za mnie mój indeks, ponieważ w niedzielę wypada mi uroczystość rodzinna i nie będę mogła uczestniczyć w zajęciach.
Pozdrawiam
[imię i nazwisko]
- g) *Szanowna Pani Doktor,*
na samym chciałem najmocniej Panią przeprosić, za niedotrzymanie słowa. Albowiem odbierając od Pani ocenę raportu, zarzekałem się, że w najbliższym czasie odeślę jego poprawioną wersję. Nie chcę oszukiwać, iż owa nieodpowiedzialność była wynikiem jakichś nadzwyczajnych wydarzeń w moim życiu, gdyż wiązałoby się to w moim przypadku z koniecznością odwiedzenia konfesjonu, a podejrzewam, że ksiądz – bądź co bądź: też człowiek – wolałby jednak chociaż przez chwilę ode mnie odpocząć. Za usprawiedliwienie mogę podać jedynie chorobę przewlekłą, na którą cierpię już od wczesnego dzieciństwa, tj. – lenistwo. Z tego też powodu, tym bardziej jest mi przykro z własnej niesubordynacji. Jeszcze raz szczerze przepraszam i biję się w pierś.
(...)
W razie gdybym pominął jakiś rzucający się w oczy błąd, ponownie pragnę zwrócić się do Pani Doktor z prośbą o wiadomość zwrotną, a niechybnie poprawię wszelkie niedo-

ciągnięcia i naoliwię wszystkie zgrzyty. Chciałem również życzyć miłego odpoczynku podczas (niestety już kończących się) ferii.

Z wyrazami szacunku,

[imię i nazwisko]

**Language creativity in the emails
(for example students electronic correspondence to university
employees)**

SUMMARY

This article is devoted to the issue of language creativity, which can be observed in the students electronic correspondence. The research material constituting the considerations contained in the article, includes 250 e-mails, which broadcasters are students of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, University of Warsaw and University of Finance and Management in Warsaw. Addressees of the e-mails are analyzed research and teaching staff mentioned university. In the analyzed correspondence deserves special attention applied a variety of formulas of politeness, the phenomenon of shortening the distance and quite commonly used colloquial vocabulary.

Key words: language creativity, electronic mail, student electronic correspondence, official communication.

O Autorce:

Agnieszka Norwa – doktorantka w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zainteresowania badawcze: pragmatyka językowa (w szczególności grzeczność językowa i pozajęzykowa), semantyka współczesnego języka polskiego.
E-mail: agnieszka.norwa@gmail.com